

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ile SOVYETLER BİRLİĞİ
EKONOMİLERİNİN MİLLÎ GELİR VE MİLLÎ HASILA
YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI (+)

Yazan:

Prof. Dr. Morris Bornstein
Michigan Üniversitesi

Çeviren

Dr. Necdet SERİN
Ankara Üniversitesi

Bu yazının konusu, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliğinde, Milli hasılanın artışı, hacmi ve yapısı üzerinde, seçilmiş belli noktalar üzerinde durarak bir karşılaştırma yapmaktır.

Bu iki ekonomi çok çeşitli noktalardan karşılaştırılabilir. Fakat, milli hasıla karşılaştırmaları, büyük bir olasılıkla en geniş, en iyi, çok geniş bir alanı kapsıyan bir karşılaştırma vasıtasıdır. Çünkü, milli hasıla karşılaştırmaları her iki ülkeyi, karşılaştırma amacı bakımından en iyi şekilde birbirine yaklaştırır ve belli bir devre içinde üretilmiş olan bütün mal ve hizmetlerin net değerini kavrar. Bundan başka, millî hasıla ile ilgili bilgi, ayrıntılı milli muhasebe hesaplarından elde edildiği için, sadece toplum hasıla ile ilgili kıymetleri değil, aynı zamanda ekonominin yapısını ortaya kayacak nitelikte, yeter bilgi de veririler. Bu sebeple, kaynakların dağılışı şekli, milli hasılanın nihai kullanım şekillerine göre-ki bu nihai kullanım şekilleri; tüketim, yatırım, savunma ve devlet idaresi harcamalarıdır- dağılışının çözümlemesi

(*) Bu yazı aşağıdaki eserden kısaltılarak çevrilmiştir.

Comparisons of the United States and Soviet Economies: Papers Submitted by Panelists Appearing Before the Subcommittee on Economic Statistics, Joint Economic Committee Congress of the United States, Part II, United States Government Printing Office, Washington 1960, s. 377-395.

ile göeterilebilir. Bunun gibi kaynakların dağılışı şekli, milli gelirin kaynağı olan milli hasılanın yaratıldığı faaliyet dallarının--ki, tarım, sanayi, hizmetler ve ticaret-- ekonomi içindeki oransal ağırlıklarına göre de çözümlenebilir. Son olarak, bu şekilde nihai kullanım ve kaynak sektörlerine göre yapılan ayrımlar diğer bilgilerle birlikte, gelişme trendi ile ilgili uluslararası karşılaştırma yapma imkânını verir.

Bununla beraber millî hasıla karşılaştırmalarının da bir takım yetersizlikleri vardır. Bunlardan bir tanesi bu tip karşılaştırmalarda, iki ayrı ülkede iki ayrı ağırlık sisteminin uygulanmasından ileri gelir. Bu sebeple, konjonktür devrelerinde milli hasıla karşılaştırmalarını, ağırlık problemleri bakımından daha fazla güvenilebilecek diğer karşılaştırmalarla - seçilmiş fiziki üretim ve iş gücü karşılaştırmaları gibi - beraber düşünmek gerekir.

Aynı zamanda, şu da kolaylıkla görülebilir ki, milli hasıla, bütün iktisadi gücün iyi bir ölçüsü olmakla beraber, bu ölçü çeşitli iktisadi, askeri, ilmi ve siyasi sorunlarla ilgili noktalarda, en fazla anlam taşıyan bir ölçü değildir. Meselâ, bir ölçüğe göre, Sovyetler Birliğinin milli hasılası Birleşik Amerikanın milli hasılasının yarısı kadar olabilir. Fakat, Sovyetler Birliği bu yoğunluktaki milli hasılanın kompozisyonu ve bunun kullanışı ile ilgili özelliklerden dolayı, çeşitli askeri ve ilmi programlarda Amerika ile aynı seviyede veya ondan daha ileri olabilir. Bu sebeple, özellikle bu iki ülke arasında bir karşılaştırma yaparken veya Sovyetler Birliği ile başka bir ülkeyi bu yönden karşılaştırırken, milli hasıla karşılaştırmalarının faydalılığı cevabı aranan suallerin özelliğine göre değişir. Bazı noktaların karşılaştırılmasında, diğer ölçüler, şüphesiz daha kullanışlı olabilir.

Bu araştırmada milli hasıla karşılaştırmaları bakımından 1950 den bu yana olan devre ele alınmıştır. Çünkü bu devre, her iki ülke arasında iktisadi rekabet şartları bakımından çok daha anlamlıdır. Yani bu devre, karşılaştırma ile ilgili şartları en iyi şekilde temsil etmektedir. Halbuki, 1913 veya 1928 den başlamak üzere, daha uzunca bir devre ele alınacak olsa; Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, Rusya'nın hızlı sanayileşme çabası, Amerika

Birleşik Devletlerinde meydana gelen şiddetli iktisadi buhranlar gibi birtakım kısa ve birbirinden çok farklı devrelerin olduğu görülecektir. Bunun aksine, 1950 den sonraki devre, her iki ülkede de ortaya çıkmış olan şartlar bakımından çok daha karakteristiktir. Sovyetler Birliği, 1950 den evvel, İkinci Dünya Savaşının etkilerinden geniş ölçüde kurtulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri de harp ekonomisinden, barış ekonomisine dönüş şartlarını tamamlanmıştır. 1950 yılından beri süre gelen Uluslararası siyasi gerginlik ise, her iki ülkeyi de, sivil ekonomiyi geliştirmeye çalışırken, çağcıl bir askeri kuvveti de elde hazır tutmaya zorlamıştır. Uluslararası siyasi durum, «soğuk harp» ve «rekabet ederek bir arada yaşama» (competitive coexistence) hallerinden birisi şeklinde devam ettiği sürece, 1950 den bu yana geçen devrenin çözümlenmesi, gelecekteki muhtemel trendin ve münasebetlerin tahmini için, anlamlı bir şekilde siyasi ve iktisadi şartlar bakımından birbirinden farklı uzunca bir devreye tercih edilebilir. Şüphesizki, böyle uzunca bir devrenin araştırılması, milli hasılanın dinamiği ve daha çok günümüze yakın devrelerin anlaşılması ve geleceğe ait muhtemel trendin tahmini için çok kıymetli bir çalışma olur. Bu şekilde, uzunca bir devreyi kapsıyan çalışmalarda yapılmış bulunmaktadır. Bu sebeple, burada daha çok, bu iki ülkede 1950 den bu yana, milli hasıla karşılaştırılması üzerinde durulacaktır. Bu arada zaman zaman daha önceki devrelere de atıflar zaruri olarak yapılacaktır.

Araştırmanın bundan sonraki kısmında; (1) 1955 yılında Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliğinin milli hasıllarının yapısı ve milli gelirleri, (2) 1955 yılında bu iki unsurun oransal yoğunlukları, (3) 1950 den beri, bu unsurlardaki gelişme trendinin tahmini ele, alınacaktır. Aynı zamanda her kısımda kavramsal ve istatistiki bazı güçlükler-ki milli hasıla karşılaştırmalarının değerine zarar veren- tartışılacak ve beklentilerin, muhtemel özelliklerinin ne olabileceği üzerinde önemle durulacaktır.

MİLLİ HASILANIN BÜNYESİ

Bu kısımda, Rusya ile Amerika'nın milli hasılları, ilk olarak her ülkenin toplam üretimi, başlıca harcama şekillerinin oransal

ağırlıklarının çözümlenmesine göre, ikinci olarak da, her iki ülkenin toplam milli gelirinin başlıca iktisadi faaliyet dalları arasında veya gelirin yaratıldığı orijine göre yapılan çözümlenmelerle karşılaştırılmıştır. Her iki halde de, her iki ülkenin milli hasılası ve milli gelirine, o ülkenin para birimine göre atıf yapılmıştır. Aynı zamanda bu noktada her iki ekonominin oransal ağırlıkları üzerinde hiçbir karşılaştırma yapılmamıştır. Daha çok bu ülkelerde kaynakların dağılışı şekli, her iki ülkede meydana getirilmiş olan üretimin fiziki miktarına atıf yapılmaksızın karşılaştırılmıştır.

Bu hesaplara geçmeden evvel, bu tip karşılaştırmalarda karşılaşılan bazı kavramsal ve istatistiki güçlükler işaret etmek lâzımdır. Şuna da işaret etmek gerekirken, bu güçlükler, bu tip bir tartışmadan çıkarılacak sonuçların değerini azaltacak kadar önemli değildir. Bu ancak, kullanılan rakamların kesinliğini azaltabilir ve bu husus, özellikle Rusya ile ilgili rakamlar bakımından doğrudur.

Bu tip bir karşılaştırmada ortaya çıkan başlıca iki kavramsal güçlük vardır. Bunların birincisi, üretim faaliyetleri veya verimli faaliyetler her iki ülkede de karşılaştırılabilir şekilde sınıflandırılmamaktadır -ki bazı hâllerde, iki ülkenin iktisadi ve siyasi organizasyonunda ve amaçlarında farklılıklar olduğu için güçlükler ortaya çıkar. İkinci olarak da, her iki ülkede vasıtalı vergilerin ve idame masraflarının rolleri başka başka olduğundan, bu iki ülkenin iktisadi yapılarını sadece teşekkül etmiş (established) fiyatlarla değil, fakat aynı zamanda düzeltilmiş (adjusted) fiyatlarla da karşılaştırmanın gerekli olduğudur. Çünkü bu şekilde yapılacak bir çözümlenme, gerçek kaynak dağılışı daha doğru olarak karşılaştırma imkânını vermektedir.

Bu iki ülkenin milli hasıllarını oldukça doğru bir şekilde karşılaştırma imkânını güçleştiren başka bir unsur da, gerekli istatistiki bilgilerin, özellikle Sovyetler Birliği ile ilgili olarak, yetersiz oluşudur. Çok lüzumlu temel istatistikler Sovyet hükümeti tarafından yayınlanmamaktadır. Bu araştırmada yapılan hesaplar daha çok Sovyet idaresi tarafından açıklanan yetersiz kaynak-

ların derin ve ciddi çalışmalarla tahmini bir şekilde düzeltilmesi ile elde edilmiştir. Ancak son yıllarda Sovyet hükümeti daha geniş bilgi veren istatistikler yayınlamaya başlamıştır.

NIHAİ KULLANIŞ ŞEKLİNE GÖRE MİLLİ HASILA

Bir numaralı tabloda Amerika ve Rusyada, 1955 yılında gayri safi milli hasılanın dört kullanılış şekline veya amaç katogorilere göre dağılışı gösterilmiştir. Bunlar, tüketim, yatırım, savunma ve sivil idare harcamalarıdır.

Tüketim harcamaları, mal ve hizmetler için yapılan özel harcamaları (aynî gelirler dahil) ve sağlık ve eğitim için yapılan devlet harcamalarını (yani sermaye harcamaları dışındaki harcamalar) kapsamaktadır. Bu şekilde geniş bir kapsamın ele alınması karşılaştırma imkânı elde etmek için lüzumludur. Çünkü Sovyetler Birliğinde eğitim ve sağlık masraflarının tamamı devlet tarafından, buna karşılık Amerikada bu harcamaların büyük bir kısmı özel şahıslar tarafından yapılmaktadır.

Her iki ülke için de, yatırım kalemi, inşaat ve donatım ve stoklardaki değişmeleri (stok artışı ve savunma malzemesi üretim imkânlarında yatırımlar dahil, direkt askeri inşaat ve donatım satın almaları hariç olmak üzere) kapsamaktadır. Aynı zamanda Sovyet hesaplarında, bilgi yetersizliği sebebiyle, net dış ülkeler yatırımı hesaba katılmamıştır.

Savunma kalemi, Amerika ve büyük bir olasılıkla Rusya için şu kalemleri kapsamaktadır: ücret, idame ve askeri kuvvetlerin olagelen (cari) işletme masrafları, askeri inşaat ve donatım harcamaları, askeri araştırma ve geliştirme masrafları ve atomik enerji masrafları. Her iki ülkede de, askeri emekli maaşları bu kalemin dışındadır. Çünkü bunlar transfer ödemeleridir, ve gayri safi milli hasıla rakamlarının bünyesinde yer almazlar. Rusya rakamları, askerileştirilmiş iç emniyet kuvvetleri ve hudut birlikleri için yapılan masrafları da kapsamaktadır. Böyle bir masraf karşılığı ise, Amerika hesaplarında yer almamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri rakamları, yabancı ülkelere yapılan askeri yardım masraf-

Tablo: 1

A.B.D. ve S.B. DE KAYNAKLARIN KULLANILIŞINA GÖRE
GAYRİ SAFİ MİLLÎ HASILA

(Teşekkül Etmiş - established - ve Bir Esasa Böre Düzeltilmiş
- adjusted - Fiyatlarla)

SOVYETLER BİRLİĞİ					A. B. DEVLETLERİ			
Teşekkül Etmiş (Established) Fiyatlarla			Düzeltilmiş (adjusted) Fiyat.		Teşekkül etmiş Fiyatlarla		Düzeltilmiş F.	
Milyar Ruble		%	Milyar Ruble		Milyar Dolar		Milyar Dolar	
Tüketim	840.8	65.4	566.4	58.9	269.7	67.8	240.1	66.3
Yatırım	263.5	20.5	241.8	25.2	77.2	19.4	73.5	20.3
Savunma	144.6	11.2	125.2	13.0	38.4	9.7	36.9	10.2
Devlet İdaresi	36.9	2.9	27.6	2.9	12.1	3.1	11.7	3.2
GSMH	1.285.8	100.0	961.0	100.0	397.5	100.0	362,2	100.0

GSMH (adjusted Price) = GSMH (established prices) — Vasıtalı vergiler + İdame masrafları

larını, yabancı ülkelerdeki Amerikan askeri kuvvetlerinin yürütme (idame) masraflarını da kapsamaktadır. Büyük bir olasılıkla bu tip masraflar Sovyetler Birliği hesaplarında yer almamaktadır. Halbuki Doğu Avrupa ülkelerinde bulunan Sovyet birliklerinin masraflarının çoğu, birliklerin bulunduğu ülke tarafından karşılanmaktadır. Bu şekil ise, Rusya yönünde, yani ters akımlı bir askeri yardım niteliği almaktadır. Bu sebeple, Rusyanın savunma masrafları, Amerikanın savunma masraflarına göre oransal olarak gerçek seviyesinin altında gösterilmiş olmaktadır.

Devlet idaresi veya sivil idare masrafları, her iki ülke için de esas olarak, yukarıdaki üç kalemden yer almayan, mal ve hizmetler için yapılan olagelen devlet harcamalarını kapsamaktadır. Sov-

yetler Birliği rakamları, devlet kuruluşlarının genel idare masraflarını kapsamamakta, buna karşılık bu kuruluşların idaresi ile ilgili altyapı masrafları, üretilen malların fiyatına dahil olup, hesaplarda görülmektedir. Bundan başka Rusya ile ilgili rakamlar, devlet idaresinin başlıca kuvveti ve ülkeyi kontrol araç'ı olan Komünist Partisinin masrafları ve silâhsız veya askerileştirilmemiş iç güvenlik kuvvetlerinin masraflarını da kapsamaktadır. Bunu karşılayacak bir kalem ise Amerika Birleşik Devletleri hesaplarında yer almamaktadır.

Bir numaralı tabloda, Rusya ve Amerika'da milli hasılanın dört kullanım şekline göre 1955 yılında teşekkül etmiş (established) ve bir esasa göre düzenlenmiş (adjusted) fiyatlarla dağılışı gösterilmiştir. Established fiyatlarla yapılacak bir karşılaştırma, iki ülke arasında kaynakların dağılışı şekliyle ilgili farklılıkları yeter şekilde göstermemektedir. Daha doğru bir görünüş, vasıtalı vergileri kapsamiyan (ki established fiyatların bir unsurudur ve üretim unsurlarına ödeme niteliğinde değildir.), fakat yürütme (idame) masraflarını (established fiyatlarla görülmiyen, üretim unsurlarına yapılan ödemelerdir.) içine alan adjusted fiyatlarla elde edilebilir. Adjusted fiyatların sonucu olarak, faktör maliyetine dayanan kıymetlendirmeye daha yakından bir yaklaşım gayret edilmiştir. Bu, her iki ülkede de kaynakların nihai kullanılış yerlerini veya buna göre dağılışını daha sadık bir şekilde aksettirmekte veya tanımlamaktadır.

Bu tip düzeltmenin A.B.D. için etkileri zayıftır. Çünkü, vasıtalı vergiler ve yürütme masraflarının her ikisinin de established fiyatlarla GSMH içindeki önemleri çok azdır. Buna karşılık Rusya için bu etki çok göze batıcıdır. Çünkü, vasıtalı vergiler established fiyatlarla GSMH'nin 1/4 ünden fazlasına ulaşmaktadır. Aynı zamanda 1955 yılında mütezavi bir miktara ulaşan idame masrafları da diğer nihai kullanışlardan çok, tüketim harcamaları üzerine konmuştur. Halbuki daha önceki yıllarda, örneğin 1948 de durum böyle değildi. Vasıtalı vergilerin önemi ve farklı etkilerinin bir sonucu olarak, tüketim harcamalarının payı yatırım ve savunma harcamalarından çok yüksektir. veya bu son iki harcamalar toplamı, tüketim harcamalarına göre gerek established, gerekse adjusted fiyatlarla, önemli derecede düşüktür.

Adjusted fiyatlara göre, kaynakların kullanışı ile ilgili dağılıma tablo 1'in dört ve sekizinci sütunlarında gösterilmiştir. Buna göre, 1955 yılında, Amerika ile Rusya karşılaştırıldığında Rusya'da verimli kaynakların önemlice bir kısmının yatırımlara (Amerika'da % 20, Rusya'da % 25) ve savunma harcamalarına (Amerika'da % 10, Rusya'da % 13) ve göze batacak şekilde az bir kısmınında tüketim harcamalarına ayrıldığı görülmektedir. Her iki ülkede, aşağı yukarı kaynaklardan aynı miktarda bir kısmın da devlet idaresi ile ilgili genel masraflara ayrıldığı görülmektedir.

ORİJİN SEKTÖRLERE GÖRE MİLLİ GELİR

Amerika ve Rusya'da da, 1955 yılında kaynakların kullanılışındaki farklılıklarla ilgili diğer bir görünüş şekli de 2 numaralı tabloda verilmiştir. Bu tablo, her iki ülkede toplam milli gelirin yaratıldığı faktör gelirlerinin orijin sektörlerine göre dağılımını göstermektedir.

Burada şuna işaret etmek gerekirken, Rusya'ya ve Amerika'ya ait rakamlar kesin bir şekilde karşılaştırılabilecek değildir. Çünkü, her iki ülkede kullanılan milli gelir kavramları üzerinde farklı anlayışlar mevcuttur. -ki bu farklılıklar Rusyada mülkiyet unsuruna karşılık olan gelirin kıymetlendirilmesinden doğmaktadır. Çok önemli bir yetersizlikte, Rusya'da toprak rantının değerinin düşük gösterilmesi ve bunun sonucu olarak da, tarım dalının Rusya'nın milli gelirine katkısının önemli miktarda gerçek miktarının altında görülmesidir. Bunun sonucu olarak Rusya için tablo 2 de yer alan oransal rakamlar tarımın payını az olarak göstermektedir. Buna karşılık diğer sektörlerin paylarını. Rusya ile ilgili milli gelir rakamlarında, olduğundan fazla göstermektedir.

Tablo 2 ye göre hiçbir kat'i sonuç çıkarmak mümkün olmamakla beraber, en fazla göze batan nokta Rusya,da toplam kaynakların büyük bir kısmının tarım dalında yer aldığıdır. Bu sonuç, Rusya'da toplam işgücü içinde, tarım işçilerinin büyük yer kaplaması ile de teyid edilmektedir. Bu noktada iki ülke arasında yapılacak bir karşılaştırma, Amerika'ya göre Rusya'da tarımın etken olmadığını gösterecektir. Diğer önemli bir fark, milli gelir-

Tablo : 2

AMERİKA VE RUSYA'DA SEKTÖRLERE GÖRE MİLLİ GELİRİN KAYNAĞI 1955

	S. B. (1)		A.B.D. (2)	
	<i>Milyar Ruble</i>	%	<i>Milyar Dolar</i>	%
Sanayi ve inşaat	332.0	36.6	134.5	40.7
Tarım	245.7	27.1	15.2	4.6
Ulaştırma ve Haberleşme	45.5	5.0	21.2	6.5
Hizmetler ve Ticaret	283.3	31.3	159.2	48.2
Millî Gelir	906.5	100.0	330.2	100.0

(1) Millî Gelir = Ücretler ve Maaşlar + Diğer Nakit Gelirler (müstehliklere verilen) + Aynı Gelirler + Sosyal Sigortalara katılma payları + Kârlar

(2) Millî Gelir = Ücret ve Maaşlar + Ücret ve Maaşlara ilâve gelirler + Şirket halinde olmıyan kuruluşların sahiplerinin Gelirleri + Kira geliri + Şirket Kârları + Net Faiz.

de hizmetler ve ticaret kaleminin payı ile ilgilidir. Amerika'da hizmetler ve ticaret kaleminin büyük olması, Amerikan ekonomisinin halkın mal ve hizmetlere karşı olan talebini karşılamaya yöneldiğini aksettirmektedir. Buna karşılık, Sovyetler Birliğinde yatırım ve savunma maksatları uğruna, halkın mal ve hizmetlere karşı olan taleplerinin feda edildiğini ortaya koymaktadır. Bundan başka, 1955 yılında Rusya'da Amerikaya göre kaynaklardan daha az bir kısım, sanayi ve inşaat, ulaştırma ve haberleşme alanlarına ayrılmıştır.

MİLLİ HASILALARIN KARŞILAŞTIRMALI YOĞUNLUĞU

Amerika ve Rusya'nın millî hasıllarının yoğunluğunu daha anlamlı bir şekilde karşılaştırmak için, müşterek bir para birimini kullanmak, işi kolaylaştırmaktadır. Bu müşterek para birimi

de Dolar veya Ruble olabilir. Aslında yapılacak şey, Sovyetler Birliğinin millî hasılasını A.B.D. doları ile veya A.B.D. millî hasılasını Sovyet Rublesi ile değerlendirmektir. Pratikte bu işi yapmak için, yani Sovyetlerin Ruble cinsinden millî hasılasını Dolara ve Amerika'nın dolar cinsinden millî hasılasını Rubleye çevirmek için uluslararası fiyat deflâtörü kullanılır.

Fakat, döviz kurları, bu çeşit karşılaştırmalar için, fiyat deflâtörü olarak kullanılmaya fazla uygun değildir. Çünkü, döviz kurları, her iki ekonomide de, yapısı ve fiyat sisteminin işleyişi birbirine benzeyen piyasa ekonomilerinde de görüldüğü gibi, bilinen çeşitli sebeplerden dolayı paraların dahilî satın alma güçlerini ölçmekte başarısız olmaktadır. Bu sorunda önemli bir özelliğe, Rusya'da döviz kurlarının keyfî oluşu, iç ve dış fiyatlar arasındaki ilişkileri ölçmeye yönelmemesidir. Bu sebeple de, millî hasılanın uluslararası karşılaştırmasını yapmak için, döviz kurlarını kullanmak uygun olmamaktadır.

Uluslararası fiyat deflâtörü elde etmek için yapılacak ilk şey, tek tek malların Amerika ve Rusya'daki dahilî fiyatlarını karşılaştırmak, bu malların Ruble-Dolar veya Dolar-Ruble fiyat oranlarını bulmaktır. Sonra tek tek mallar için elde edilen Ruble-Dolar fiyat oranı, tüketim ve yatırım gibi millî hasılanın çeşitli kullanım şekillerini içine alacak Ruble-Dolar oranları halinde kümülâtif bir duruma sokmaktır. Böyle kümülâtif bir durum elde etmek için, malların ya Sovyetler Birliği millî hasılasındaki veya Amerika millî hasılasındaki oransal önemlerine göre, ağırlık verilmiş bir emsal kullanmak gereklidir. Önceki halde kümülâtif oran Rusya, sonraki halde ise A.B.D. ne göre ağırlık emsali verilerek ölçülmüş olur.

Tablo 3 de bu metoda göre, 1955 yılında Amerika ve Rusya'nın millî hasıllarının karşılaştırmalı olarak durumu gösterilmiştir. Görüldüğü üzere, millî hasıllar hem Ruble, hem de Dolar esasına göre karşılaştırılmıştır. Ruble rakamları, Rusya için tablo 1'den alınmıştır. Amerika için Ruble rakamları ise, tablo 1'deki Dolar rakamlarının (tahminî Dolar-Ruble oranına göre) Rubleye çevrilmesiyle elde edilmiştir. Buna benzer şekilde, Amerika

için dolar rakamları tablo 1 den alınmıştır. Rusya için de dolar rakamları, tahminî Dolar - Ruble oranına göre, Rublenin Dolara çevrilmesiyle elde edilmiştir. Her iki halde de karşılaştırmalar, tablo 1 de yer alan adjusted fiyatlardan çok, established fiyatları kapsamaktadır. Çünkü amaç, her iki ülkede millî hasılda yer alan mal ve hizmetlerin üretim miktarını karşılaştırmaktır. Yoksa her iki ülkede millî hasılanın üretimine katılan input unsurlarının miktarını karşılaştırmak amaç değildir. Doğrudan doğruya 1 numaralı tablo'dan alınan rakamlarda, her iki ülkede hasıla established fiyatlarla değerlendirilmiştir. Ruble - Dolar (veya Dolar - Ruble) oranları tablo 3 deki rakamları elde etmek için, tablo 1 deki rakamlara uygulanmıştır. Bu oranlar her mal için ayrı ayrı Ruble ve Dolar fiyatlarının karşılaştırılmasına dayanılarak elde edilmiş ve elde edilen established fiyat ağırlıkları kullanılarak kümülâtif hale getirilmiştir.

Tablo : 3

AMERİKA VE RUSYA MİLLİ HASILALARININ 1955 YILINDA
DOLAR VE RUBLE OLARAK CARİ FİYATLARA GÖRE
KARŞILAŞTIRILMASI

	RUBLE MUKAYESESİ			DOLAR MUKAYESESİ			Ruble ve Dolar mukayesesinin Geometrik ortalaması
	S. B. Milyar Ruble	A.B.D. Milyar Ruble	A.B.D. nin yüzdesi ola- rak S.B.	S.B. Milyar Dolar	A.B.D. Milyar Dolar	A.B.D.'nin yüzdesi ola- rak S.B.	ABD nin yüzdesi ola- rak S. B.
Tüketim	840.8	4.545.5	20.8	105.1	269.7	39.0	28.5
Yatırım	263.5	540.4	48.8	52.7	77.2	68.3	57.7
Savunma	144.6	192.0	75.3	36.2	38.4	94.3	84.3
Devlet İdaresi	36.9	24.2	152.5	18.4	12.1	152.1	152.3
GSMH	1.285.8	2.802.1	26.8	212.4	397.5	53.4	37.8

Tablo 3 de elde edilen sonuçların karşılaştırılmasında şu unutulmamalıdır ki, bu rakamlar nihaî kullanılış şekline göre, millî hasılların oransal büyüklüklerinin sadece tehminî bir göstergesidir. Çünkü, tablo 3 deki sonuçların kesinliği Ruble - Dolar değişim oranlarının tahminî karakteri ile sınırlıdır. Bunların başlıcaları, evvelce temas etmiş olduğumuz gibi, fiyatlarla ilgili bilginin, mal ve hizmetlerin birbirine uygunluk derecesi ve tatmin edici bir ağırlığın elde edilmesinde karşılaşılan güçlüklerdir.

Gayri safi millî hasılanın karşılaştırılmasında ve onun başlıca nihaî kullanılış kademelerinde (tablo 3), Amerika'ya göre Rusya'nın G.S.M. Hasılasının yoğunluğu, karşılaştırma ister Ruble (Rusya'daki fiyatlar), ister Dolar (Amerika'daki fiyatlar) esasına göre yapılsın, epeyce farklılık göstermektedir. Bu farklılık, basit şekliyle, uluslararası ve uzun devreli karşılaştırmalarda ortaya çıkan ve Paasche ve Laspeyres formüllerini karşılayan, alternatif fakat aynı derecede uygun ağırlık sistemlerinin mevcudiyetinden doğan, önemli «index number» probleminin bir delilidir. Hattâ, iki ayrı fiyat bünyesine dayanmaktan meydana gelen farklılıklardan dolayı elde edilen sonuçların geniş ölçüde ihtilâflı olması beklenen bir şeydir. Çok önemli olmamakla beraber, diğer bir fark, fiyat bünyesindeki farklılıkların bir sonucu olarak, çeşitli Batı Avrupa ülkeleriyle A.B.D. arasında, bu ülkelerin ve A.B.D.'nin fiyat seviyelerine göre yapılacak bir karşılaştırmada da görülür.

Buna benzer bir şekilde, bir bütün olarak millî hasıla ve onun kısımları için (devlet idaresi hariç - ki Rusya ağırlıklı, Amerika - ağırlıklı oranlar kullanılmamıştır.) A.B.D.'ne göre Rusya rakamları Dolar karşılaştırmasından çok Ruble karşılaştırmasında daha küçüktür. Bunun izahı, basit olarak, oransal miktarlarla oransal fiyatlar arasındaki negatif bağıntı ile yapılabilir. Yani oransal fiyatları düşük olan mallar, bir ülkede oransal olarak daha büyük miktarlarda üretilmeye yönelir. Bundan dolayı, A.B.D. inde oransal olarak fiyatları düşük olan mal ve hizmetler, ortalama olarak, Rusya ile karşılaştırıldığında A.B.D.'de oransal olarak çok bol olanlardır. Buna benzer bir durum da, tabii olarak Sovyetler Birliğinde mevcut olabilir. Netice olarak, her iki ülkenin millî hasılası, A.B.D. fiyatlarına göre değerlendirildiğinde, daha büyük

bir fiyat ağırlığı, Rusya'daki fiyat seviyesinin kullanılmış olduğu hale göre, Rusya'da oransal olarak büyük ölçüde üretilen mallara verilmiştir. Bunun aynı, her iki ülkenin millî hasılası Rusya'daki fiyat seviyesine göre yapıldığında, ağırlık A.B.D.'de oransal olarak çok üretilen mallara verilmiş olur. Bir ülkenin üretiminin bünyesi, diğer bir ülkenin fiyat bünyesi ile değerlendirildiğinde, etki oransal olarak yüksek fiyatların oransal olarak büyük miktarlara ve oransal olarak düşük fiyatların oransal olarak küçük miktarlara uygulanması şeklinde olmaktadır. Bundan dolayı, eğer bir ülkenin fiyatları her iki ülke için de kullanılırsa, karşılaştırma daha çok bir ülke yararına olmaktadır.

Ruble ve Dolar karşılaştırmaları arasındaki bu köklü farklılığın varlığı, her iki ülkenin millî hasılasının oransal büyüklüğünü tesbit etmek için, sadece bir ülkeye ait değerlerin kullanılmasından doğmaktadır. Bu sebeple her iki karşılaştırma şeklinin de kullanılması faydalıdır. Fakat, bu tip iki ayrı karşılaştırmanın ortaya çıkaracağı sıkıcı durumu ortadan kaldırmak için, bazen tablo 3 de görüldüğü gibi, iki gurup ağırlığın sonuçlarının ortalaması olan geometrik ortalamalar hazırlanarak kullanılabilir. Bu tip ortalamalar çeşitli maksatlar için uygundur, hiçbir anlaşılmaz tarafı yoktur, fakat ortalamalar yalnız olarak ortaya konduğunda sonuçlardaki önemli bir farklılığı gizliyebilir. Tabii olarak bu Amerika ve Rusya karşılaştırmasında olduğu gibi, iki ülkenin fiyat sistemlerinde esaslı bir farklılık varsa, daha da önemli olmaktadır. Geometrik ortalamaların kullanılması, çok kere basitlik ve kısalık sebebiyle daha kullanışlı olmaktadır. Çünkü, daha çok kesin bir tartışma imkânı vermekte ve orijinal karşılaştırmaların her ikisine de yapılan referansları kapsamaktadır.

Tablo 3 ün sonuçları, 1955 yılında Rusya'da GSMH'nin, Rusya'daki Ruble Fiyatlarına göre, A.B.D. gayri safi millî hasılasının 1/4 ü dolaylarında ve A.B. Devletlerinde Dolar fiyatlarına göre A.B.D. gayri safi millî hasılasının 2/4 ü dolaylarında olduğunu göstermektedir. Ruble ve Dolar karşılaştırmalarının geometrik ortalamasına göre de 2/5 i dolaylarındadır. İki ekonominin oransal büyüklükleri ise, (ister Rusya, ister A.B.D. fiyatlarına göre karşılaştırma yapılsın) millî hasılanın çeşitli kullanım yerlerine göre farklılıklar göstermektedir.

Sovyetler Birliğinde toplam tüketim, Sovyet fiyatlarına göre, A.B.D. seviyesinin $1/5$ i, A.B.D. fiyatlarına göre de $2/5$ i dolaylarındadır. Eğer iki ülke arasında mevcut olan nüfus farkı için % 20 bir düşme yapılırsa - 1955 de A.B.D. 165, Rusya 200 milyon dolaylarında - elde edilecek adam başına rakamlar daha da düşük olacaktır. (Tahminî olarak $1/6$ ve $1/3$ kadar.) Bu şekilde karşılaştırmalar, bütün olarak tüketim kalemi için tüketimin, gıda, giyim, dayanıklı tüketim malları gibi çeşitli kalemleri arasındaki çeşitli ilişkileri gösterir. Örneğin, Rusya'da adam başına tüketim gıda ve çok lüzumlu giyim eşyasında A.B.D. seviyesine çok yakındır. Fakat dayanıklı tüketim maddelerinde, örneğin, konut, ferdi hizmetlerde iki ülke arasında Sovyetler Birliği aleyhine derin bir fark vardır.

Yatırımlara gelince, Sovyetler Birliği, hasılası, A.B.D. hasılasına göre, oransal olarak tüketim kalemindekinden daha yüksektir. Rusya'daki fiyat seviyesine göre bu, A.B.D. indekinin $1/2$ si ve A.B.D. deki fiyat seviyesine göre $2/3$ ü dolaylarındadır. Dolar ve Ruble arasındaki fark tüketim kalemi için çok geniş olmamaktadır. Yatırım malları da Rusya ve Amerika'nın fiyat bünyelerine göre, tüketim mallarından daha az farklılık göstermektedir. Bununla beraber tüketim kaleminde olduğu gibi, yatırım kaleminin karşılaştırılmasının kümülâtif niteliği icabı, çeşitli yatırım şekillerine göre, iki ülke arasında önemli farklılıklar, anlaşılması ve izahı güç noktalar ortaya çıkmaktadır. Çünkü iktisadî gelişme sorunlarında Rusya'da egemen olan rejimin icabı, yatırımlardan oldukça büyük bir pay, sanayie, buna karşılık oldukça az bir pay konut ve hizmetler alanına ayrılmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, 1955 yılında yapım (imalât) sanayiinde, madencilik alanında ve kamu hizmetlerinde Rusya'nın yatırımları daha fazladır. Konut dalında ise Rusya'nın yatırımları A.B.D. ndeki miktara göre oransal olarak daha azdır.

3 numaralı tabloya göre, 1955 yılında, Rusya'nın savunma masrafları, Rusya'nın fiyat seviyesine göre, A.B.D.'nin masraflarının $3/4$ kadarıdır. A.B.D. fiyatlarına göre de bu hemen hemen aynı orandadır. Bununla beraber, özellikle Rusya'nın savunma masraflarının, Ruble ve Dolar karşılaştırmasının her ikisine göre de,

olduğundan az gözüklüğünü kabul etmek ve Rusya'nın savunma masraflarının Amerika'nın savunma masraflarına eşit olduğunu kabul etmek doğru olur. Fakat bu, toplam Rus ve Amerikan savunma masrafları birbirine eşit olarak kabul edilse bile, çeşitli sebeplerden dolayı, yoğunluk, donatım veya her iki askerî gücün etkenliğinin birbirine eşit olduğu anlamına gelmez.

Tüketim ve yatırım karşılaştırmasında olduğu gibi, toplam savunma masraflarının da kapsamı gözönünde tutulmalıdır. Her iki ülkede de, toplam savunma harcamaları birbirine eşit olsa bile, savunma harcamalarının çeşitli kalemleri birbirine eşit değildir. İki ülke arasında bu bakımdan ilişkiler, askerî birliklerin kuvveti, çeşitli roket, uçak, gemi ve diğer silâhlar bakımından farklılıklar gösterir. Her iki ülkenin savunma sistemleri bazı noktalarda diğerine göre zayıf, bazı noktalarda ise kuvvetli olabilir. Bu tip bir karşılaştırmada, A.B.D. ve Sovyet askerleri aynı ücret sistemine göre maaş alsalar, askerlerin verimleri veya etkenlikleri (savaş sırasında) gerçekte aynı olmayabilir. Rus askerleri daha basit bir hayat tarzına alışık oldukları için, Amerika'ya göre Rusya'da asker başına bakım masrafı daha azdır. Fakat daha önce de temas etmiş olduğumuz gibi, hemen böyle bir karşılaştırmadan Rus askerlerinin Amerikan askerlerine göre daha az efektif olduğu sonucuna varılmamalıdır. Bunun yerine, Rus askerlerine daha az bakım masrafı yapılmasına rağmen, Rus askerlerinin de en az Amerikan askerleri kadar efektif olabileceğini düşünmelidir.

Kaynakların kullanılmasında, savunma harcamalarının oransal büyüklüğünün karşılaştırılması, her iki ülke için istenen güvenilirlikte bir güç endeksini vermez. Böyle bir şey için, diğer karşılaştırmalara - insan gücü, eğitim, donatım, silâh teknolojisi, v.s. gibi - başvurmak gerekmektedir. Bununla beraber millî hasıla karşılaştırmaları, her iki ülkenin askerî programlarının oransal ağırlığını doğrulayan önemli bir delil teşkil eder.

Tablo 3 ile ilgili olarak devlet idaresi üzerinde söylenecek pek fazla bir şey bulunmamaktadır. Sovyetler Birliğinde, plânlama, idare ve kontrolla ilgili idarî masrafları, A.B.D.'nin idare masraflarının çok üzerindedir. Ayrıca A.B.D.'de Rusya'da olduğunu gibi, bir plânlama ve kontrol fonksiyonuna sahip idare organı yoktur.

Tablo 3 den geometrik ortalamaya göre çıkarılacak genel sonuçlar şunlardır: 1955 yılında Rusya'nın millî hasılası Amerika'nın millî hasılasının yarısından azdır. Fakat, buna rağmen, Rusya'nın savunma gayretleri aşağı yukarı Amerika'ninkine eşittir ve Rusya'da yatırımların seviyesi Amerika'daki yatırım seviyesinin $3/5$ i kadardır. Fakat, Rusya'da adam başına tüketim Amerika'daki seviyenin $1/4$ ü kadardır. Bu ise, Sovyetler Birliğinin kuvvetli ve ileri bir askerî güç ve yüksek bir gelişme hızı istediğini ve bunları sağlamak için de halkın hayat seviyesini geliştirmeyi geciktirme pahasına kaynakların dağılışına etki ettiğini göstermektedir.

MİLLÎ HASILA SEVİYESİNDE GÖRÜLEN ARTIŞLAR

Her iki ülkede millî hasılanın gösterdiği gelişmenin trendini karşılaştırabilmek için, her iki ülke için millî hasıla ve kalemleri ile ilgili olarak sabit fiyatlara göre hazırlanmış bilgileri kapsıyan bir serinin elde bulunması gerekir. Bu tip bilgi, A.B.D. için adı geçen ülkenin Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanarak yayınlanmaktadır. Fakat bu tip bir karşılaştırmada kullanılacak Rusya ile ilgili bilgiler çok yetersizdir. Rusya ile ilgili olarak bir seri yıl için olagelen fiyatlarla hazırlanmış millî hasıla hesapları olmakla beraber, bu hesapları sabit fiyatlara çevirmede kullanılacak yeter bilgi yoktur ve bu rakamlar ilgili Rus idaresi tarafından da sabit fiyatlara çevrilmemiştir.

Böyle bir seri olmadığı için, bu araştırmada Sovyetler Birliği millî hasılası, 1950 den 1958 e kadar, orijin - sektör yaklaşımı ile tahmin edilmeye çalışılmıştır. Ekonominin belli başlı iktisadî faaliyet dallarında üretim seviyesinin gelişmesi ile ilgili tahminler, 1955 yılında millî hasıla içinde iktisadî faaliyet dallarının oransal önemleri esas alınarak, kümülâtif bir endeks içinde kombine edilmiştir. Bu hesapların çok güvenilir olmadığını söylemeye lüzum yoktur. Çünkü, belli bir sektörel ağırlık tayinindeki güçlükler, safi üretim göstergelerinden çok, gayri safi üretim göstergelerinin kullanılması ve kullanılan göstergeleri elde etmek için tahminler yapmak zarureti bunun sebepleridir.

Tablo 4 de Rusya ile ilgili olarak elde edilen bilgi, A.B.D. Ticaret Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan A.B.D. rakamları ile karşılaştırılmıştır.

Tablo 5 de de, Amerika ve Rusya'da gelişme trendi, tablo 4 den çıkarılan ortalamaya göre yıllık gelişme hızı cinsinden gösterilmiştir. Rusya ile ilgili rakamların tahmini niteliğini belirtmek için, gelişme hızı rakamları minimum ve maksimum hudutları içinde gösterilmiştir.

Tablo : 4

A.B.D. ve S.B. de GSMH ENDEKSLERİ, 1950 - 1958

	S.B. (1)	A.B.D. (2)	
1950	100	100	(1) GSMH endeksi faktör maliyeti üzerinden, GSMH (fak. Mal.) = GSMH (Est. Pri.) — vasıtah ver. + idame mas.
1955	137	124	
1958	170	125	

(2) GSMH endeksi piyasa fiyatlarıyla

Tablo : 5

A.B.D. ve S.B. de GSMH'sının YILLIK ORTALAMA GELİŞME HIZI, 1950 - 1958

	S.B. %	A.B.D. %
1950 - 1955	6 - 7	4.3
1955 - 1958	7 - 8	.5
1950 - 1958	6.5 - 7.5	2.9

Beş numaralı tablodan çıkarılan genel sonuçlar bir hayli göze batıcıdır. Eğer Rusya'nın gelişme hızı olduğundan daha çok tahmin edilmiş olsa bile, - ki mümkündür - 1950 - 1958 döneminde Sovyetler Birliğinin millî hasılası A.B.D. millî hasılasından daha hızlı bir şekilde büyümüştür. 1950 - 1958 dönemi için karşılaştırılabilir gelişme trendi Rusya yararına ve A.B. Devletlerine karşıt

bir durum göstermektedir. Çünkü, 1958 yılında Rusyada iyi bir tarım mahsulü alınması sebebiyle, gayri safi millî hasıla istisnai derecede yüksek olmuştur. Halbuki, aynı yıl A.B.D.'de, iş hayatında meydana gelen gerileme veya buhran GSMH üzerinde etkilerini göstermiştir. Fakat, 1950 - 1955 döneminde her iki ülkenin gelişme hızı, muhtemelen bu dönemde her iki ülkede mevcut olan yüksek seviyedeki faaliyetleri daha iyi temsil etmektedir. Buna karşılık 1950 - 1958 dönemi için yapılan karşılaştırma, A.B.D.'nin uzun devreli gelişme hızını bir miktar olduğundan az göstermektedir. Çünkü bu hız, o sırada mevcut olan gerilemeyi aksettirdiği halde, bu gerilemeden sonra yer alan canlanma safhasını kapsamamaktadır. Bu sebeple 1950 yılından beri Amerika'da gelişme hızının % 3 - 4 dolaylarında olduğunu kabul etmek daha çok gerçeğe uygundur. Fakat bu çeşitli unsurları göz önüne bulundurunca bile, 1950 den beri Rusya'nın millî hasılası tahminen Amerika'nın gelişme hızının iki misli bir hızla büyümektedir. Amerika'nın % 3 lük gelişme hızına karşılık, Rusya'nın gelişme hızı % 6 nın üzerindedir. Bu gelişme hızları, açık olarak, son 30 yılda her iki ülkenin millî hasılasında görülen farklılık trendinin bir devamını temsil eder. Adı geçen dönemin normal yılları için çeşitli yazarlar tarafından Rusya'nın gelişme hızı % 5 - 7 arasında tahmin edilmiştir. A.B.D. içinde uzun devreli gelişme hızı % 3 - 4 arasında hesaplanmıştır.

Daha hızlı bir gelişmenin sonucu olarak da, Rusya'nın millî hasılası, Amerika'nın millî hasılasına göre oransal olarak daha hızla büyümektedir. Tablo 3 ve tablo 4 deki rakamları bir arada ele alırsak, 1950 den 1958 e kadar Rusya ve Amerika'da millî hasılanın oransal büyüklüğünde bir değişiklik olduğunu tahmin etmek mümkün olur. Ruble esasına göre yapılan karşılaştırmada, Rusya'nın GSMH sı A.B.D.'nin 1950 yılındaki GSMH seviyesinin 1/5 i dolaylarında iken 1958 yılında A.B.D. seviyesinin 1/3 ü civarında yükselmiştir. Dolar esasına göre yapılan karşılaştırmada ise, 1950 yılındaki A.B.D. gayri safi millî hasılasının yarısından biraz az iken, A.B.D. seviyesinin hemen hemen 2/3 üne yükselmiştir. Geometrik ortalamaya göre de; 1950 deki A.B.D. seviyesinin 1/3 ü dolaylarından, 1958 de A.B.D. seviyesinin 1/2 sinden biraz az bir noktaya çıkmıştır. Rusya'da millî hasıla hızla büyüdüğü sürece,

1958 yılında A.B.D. GSMH sı gerileme gösterdiğine göre, 1958 yılına göre yapılacak bir karşılaştırma Rusya yararına olacaktır. Bununla beraber, Sovyetlerin millî hasılasındaki oransal büyüme A.B.D. ile karşılaştırıldığında, Rus ekonomisinin daha hızlı bir büyüme içinde olduğunu göstermektedir. Fakat şunu unutmamalıdır ki, A.B.D. olgun bir ekonomidir.

1950 yılındanberi, Sovyetler Birliği millî hasılasının hızlı gelişme göstermesinin sebebi şunlardır: İlk olarak bunun unsurları arasında Rusya'da yatırımların kompozisyon ve oranı yer almaktadır. Bu, sadece, Rusya'da gayri safi ve safi yatırımların oranı yüksek olduğu için değil, fakat, bunun yanında Rusya'da yatırımların tüketim malları sanayii, tarım, konut ve hizmetler alanlarından daha çok, ağır sanayi alanına yöneltmiş olmasından dolayıdır. Diğer önemli bir unsur da, tarım dışı alanlarda işgücü miktarındaki hızlı artıştır. Bu artışın başlıca kaynağı, nüfus artışıdır. Bundan başka tarım dalından sanayi dalına akış çok azdır. (Harp öncesi sanayileşme ve harp sonrası kalkınma devresinin aksine olarak). Başka bir sebep de, kısmen Batı tekniğinin uygulanması, kısmen de Rusların teknik başarılarının sonucu olarak, devamlı bir teknolojik ilerlemenin elde edilmiş olmasıdır. Aynı zamanda, Stalin'in ölümünden sonra, tarımsal üretimde meydana gelen artış da önemli bir sebeptir. Tarımsal üretim, bu devrede, ekilen alanların % 20 genişlemiş olması, tarım dalına önemli miktarda yatırım yapılmış olması ve çiftçilerin veya köylülerin daha çok teşvik görmesinin bir sonucu olarak, önemli bir şekilde artmıştır. Son bir sebep de, Sovyet Liderlerinin, yüksek bir gelişme hızı ve kuvvetli bir askerî güç sağlama şeklindeki ikili amaçları uğruna Rus halkının hayat seviyesini alçak tutmasıdır. Bu amaçların izlenmesinde Sovyet liderleri (büyük bir olasılıkla her zaman çok etken olmamakla beraber) kendi tasarruflarındaki kaynakları, A.B.D. iş hayatında zaman zaman görülen gerilemelerin, işverenlerle işçiler arasından doğan anlaşmazlıkların ve piyasa ekonomisinin işleyişinden doğan bazı aksaklıkların etkilerinden meydana gelen üretim seviyesindeki daralmalardan uzak bir şekilde, istedikleri gibi kullanabilmektedirler.

Sovyetler Birliğinde, gelecekte, hatta 5 - 10 yıl gibi kısa bir dönemde bile, gelişme trendinin ne olacağını kesin olarak tahmin

etmek çok güçtür. Fakat, Sovyetler Birliğinde gelişme hızını gelecekte azaltacak ve bunun aksine 1950-1958 dönemindeki hızı devam ettirecek ve hattâ gelişme hızını daha da arttıracak faktörleri gözönünde tutarak çeşitli tahminler yapmak mümkündür.

Bir gurup geriletici faktör, yatırımlara etki edebilir. Örneğin, Khrushchev'in programında yer alan, adam başına gıda ve giyim maddesi miktarını ve adam başına konut alanını arttırma amacı, eğer toplam yatırım miktarında bir azaltma yapmaksızın elde edilecekse, sermaye malları sanayiine giden yatırım payının azaltılmasını ve buna karşılık, tarım dalına, hafif sanayie ve konut dalına ayrılan payların çoğaltılmasını gerektirir. Bu ise, yatırım kaleminin kompozisyonun değişeceğine bir işaret sayılır. Buna ilâve olarak, Rusya'da mevcut sermaye stokunun yaşı ilerledikçe, yıpranan ve demode olan makine ve donatımın değiştirilmesi amacıyla daha fazla gayri safi yatırım yapılacağından, safi yatırımların payı gittikçe azalacaktır. Bundan başka, ilkel maddelerin yer altından çıkarılmasıyla ilgili yatırımların maliyeti, daha az iktisadi değeri olan, içinde daha az cevher olan maddelerin kullanılmasının kaçınılmaz olması sebebiyle, büyük bir olasılıkla yükselecektir.

Bundan başka, tarım dışı işgücünün, önümüzdeki yıllarda 1950 den önceki dönemde olduğu kadar hızlı artacağı pek fazla mümkün görülmemektedir. Tarım dalında işgücünün yıllık artışı önümüzdeki yıllarda hızla düşecektir. Çünkü, İkinci Dünya Harbi sırasında ve hemen ondan sonra doğum oranlarında başlayan düşmenin etkileri görülmeye başlayacaktır. Tarımsal üretimin devamlı olarak arttırılması hususunda ısrar edilmesi halinde de, tarım dalından tarım dışı alanlara önemli miktarda işgücü kayması olasılığı da çok zayıftır. Bundan başka, tarım dışı alanlarda işgücü miktarındaki yıllık artış azalırken, Sovyet liderleri 1962 den önce haftalık çalışma saatinin 45 saatten 40 saate indirileceğini vadedmiş bulunmaktadırlar. Bunların sonucu olarak, tarım dışı alanlarda kullanılan işgücü input'unda önemli hiçbir artış olması muhtemel görülmemektedir. Bundan dolayı, üretimdeki artışın hemen hepsinin çalışılan iş saati başına verimin artmasıyla elde edilmesi gerekecektir. Bu ise, sadece daha iyi iş görülmesi ile değil, fakat aynı zamanda üretim faaliyetlerinin çağcılaştırma ve otomatik-

leştirilmesiyle ilgili yatırımlarla veya daha önce işaret etmiş olduğumuz gibi, yatırım sorunu üzerine daha kesif bir şekilde eğilinerek başarılabacaktır.

Büyük bir olasılıkla, tarım dalı Rus ekonomisi için bir takım sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Çünkü, ekilen alanın 1954-1956 döneminde olduğu gibi, bir miktar daha arttırılması mümkün değildir. Çünkü, ekime ayrılacak ilâve topraklar yoktur. Bu sebeple, üretim artışı, verim artışına, sütlü yapınlar üretimi ile et hayvanlarının miktarındaki artışa -yatırım artışı, daha etken iş idareciliği ve daha fazla teşvik edici tedbirlerin uygulanması kanalıyla bağlı olacaktır. Fakat, bu çeşit tedbirlerle gelecek yıllarda tarımsal üretimin ne kadar artacağını tahmin edebilmek çok güç bir iştir.

Bunların dışında, diğer demirperde ülkelerine (örneğin Çin) ve blok dışındaki diğer gelişen ülkelere, daha fazla Sovyet iktisadî yardımı, Rusya'nın gelişme hızını azaltabilir. Çünkü, bu çeşit yardımlar Rusya'da iç yatırımlara ayrılan paydan kısımlar yaparak elde edilebilecektir. Bunun aksine, Rusya'nın bugünkü dış yardımları, Rusya'nın yatırım seviyesine göre çok azdır ve bu sebeple, dış yardımlarda önemlice bir artma, dahilî yatırımlar ve gelişme hızı üzerinde ciddi bir ters etki meydana getirilmeden elde edilebilir diye de düşünülebilir.

Bu söylediklerimizin tersine, gelişme hızının yavaşlamasını önleyecek veya arttıracak faktörler de mevcuttur. Gelişme hızını arttıracak başlıca önemli unsur, Sovyet Rejiminin iktisadî gelişme ile yakın ve devamlı ilgisidir. Çünkü daha önce de üzerinde durduğumuz gibi, Sovyet Rejiminin amacı, her alanda adam başına miktarları A.B.D. seviyesinin üzerine çıkarmaktır. Bu amaç açısından, tüketim seviyesini arttırmak gayesi ile, yatırım oranında önemli bir azaltma veya onun kompozisyonunda meydana getirilecek sert bir değişme pek ümit edilmemelidir. Çünkü verimi ve gelişme hızını arttırma eylemi, teknolojik iyileştirme ve otomasyon sağlamak için yüksek oranda yatırımlara devam olasılığını kuvvetlendirecektir. Son bir nokta da, Sovyet ekonomisinin yönetiminde ve plânlanmasında daha etken bir şekilde çalışacağı olasılığına da önemle yer vermek gerektiğidir. Bu noktada açık ve

önemli deliller vardır. Geçen birkaç yıl zarfında, plânlama metodlarında, tarımın ve sanayiın reorganizasyonunda ve fiyat sisteminin geliştirilmesi konusunda Sovyet idarecileri ile Sovyet iktisatçıları arasında gittikçe şiddetlenen ve yaygın bir hal alan tartışmalar, iktisadî gelişme ile ilgili olarak yapılacak değişmelerin unsurları üzerinde Sovyet idarecilerinin nasıl ilglendiğini göstermektedir. Eğer bunlar ve diğer benzer tedbirler Sovyet iktisadî plânlamasının ve Sovyet idareciliğinin etkenliğini arttırmada başarılı olursa, bunlar Sovyetler Birliğinin gelişme hızını devam ettirmesini, hattâ daha da arttırabileceğini gösterir.

Sovyetlerin askerî programlarının, millî hasılasının gelişmesi üzerinde gelecekteki muhtemel etkisini tayin etmek güçtür. Eğer Rusya'nın askerî gayretlerinde bir azalma olursa, örneğin silâhsızlanma konusunda bir anlaşmaya varılmasından dolayı, bunun muhtemel etkisi kaynakların savunma gayretlerinden yatırımlara (belli bir miktarda tüketim ve dış yardıma) kaydırılması şeklinde, yeniden dağıtılmasını gerektirecektir. Bu sebeplerden dolayı da gelişme hızı artabilecektir. Bununla beraber, böyle bir durum, uçakların, roketlerin ve atom silâhlarının üretim ve gelişmesine gayret edildiği bir sırada, eğer çalışan insanların miktarında bir azaltmaya sebep olacaksa, yatırım oranı ve gelişme hızı üzerindeki hızlandırıcı etki daha az olacaktır. Buna benzer şekilde, eğer Rusya atom silâhları ve roketler üretilmesi alanındaki gayretlerini arttırırsa, bunun yatırım oranını ve gelişme hızını azaltması mümkündür. Bundan dolayı, Rusların askerî gayretinin hızlandırıcı ve yavaşlatıcı faktörlere göre sınıflandırılması, Sovyetler Birliğinin millî hasılasının gelecekte göstereceği gelişme hızı gözönünde tutulursa, bu bakımdan geleceğe ait çok çeşitli faraziyeler kurmak mümkündür.

Rusya'nın gelişme hızını, gelecek 5 - 10 yıl esnasında azaltacak veya arttıracak faktörler arasındaki denge hangi noktada kurulacaktır? Yazara göre, yıllık gelişme hızında 1950-1958'deki % 7'lik bir gelişme hızına göre, gelecek 5 veya 10 yıl zarfında % 6 veya % 6.5'ğe doğru bir düşme olacaktır. Bununla beraber, bu şekilde bir düşme halinde dahi, Rusya'nın gelişme hızı yine yüksek kalacaktır. Özellikle, % 4'lük A.B.D. hızının üzerinde olacaktır.

Şüphesiz ki, Sovyetler Birliğinin gelişme hızının yüksek olmasının bir sebebi, A.B.D. ne göre, Rusya'nın millî hasılasında meydana gelecek bir artmadır. Örneğin, eğer Rusya'da millî hasılanın yılda % 6, A.B.D.'de yılda ortalama % 4 artacağı kabul edilirse, Rusya'nın millî hasılası A.B.D.'nin 1958 deki millî hasılasının % 46 sı seviyesinden, geometrik ortalamaya göre 1965 yılında % 53 ü seviyesine yükselecektir.

A.B.D. ile karşılaştırıldığında, Rusya'nın millî hasılasının bu şekilde bir artış göstermesi aslında bir tehlike işareti sayılacak kadar önemli değildir. Önemli olan şey, bütün ülkelerin görüş açısından, yani dünya için gelişme hızı bakımından, Rusyanın gelişme hızının yüksek olması daha çok manidar ve tehlikelidir. Daha büyük ve daha hızla artan bir millî hasıla, Rusya'ya daha kuvvetli bir askerî güç, daha ileri ilmî ve teknik programlar uygulama, daha fazla dış ticaret ve dış yardım yapabilme, Rus halkının hayat seviyesini yükseltebilme imkânını verecektir. Bundan başka, daha önemli olarak, aralıksız devam eden yüksek bir gelişme hızı, (özellikle Güney Doğu Asya ve Afrikada) gelişmemiş ülkeleri, Sovyet modelinin geri ülkelerin kalkınma programlarının uygulanmasında daha faydalı sonuçlar vereceğine inandıracak etkiler doğurabileceğidir. Bütün bunlardan çıkacak sonuç, yüksek bir gelişme hızının, Rusya'nın yeryüzündeki askerî, siyasî ve ekonomik durumunu kuvvetlendirebileceğidir. Ve Sovyetlerin böyle bir pozisyon kazanması ise, A.B.D. ve diğer hür dünya ülkeleri için çok önemli bir unsur olarak ortaya çıkacaktır. Fakat A.B.D.'nin ve diğer hür ülkelerin gelişme hızlarının devamlılığı, ile, Rusların yüksek gelişme hızlarının doğurabileceği tehlikelerin etkileri veya önemi azaltılabilecek veya ortadan kaldırılabilir.